

פרשת בהעלותך תשפ"ב

מי שבטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

הגיה פרשיות ופסל אותן

שאלה

ראובן נתן את התפילין שלו לבדיקה אצל מגיה מומחה. המגיה פתח את הבית של הראש, והחל להוציא בזהירות את הפרשיה האחרונה, ולאחר שהגיה אותה החזירה למקומה, וכך עשה גם לשתי הפרשיות הבאות, אולם כשהגיע לפרשיה הראשונה - "קדש" הפעיל כח נוסף כדי להוציאה, ומחמת כן היא נקרעה במקצת ונפסלה.

מכיון שהפרשיות היו מאוד מהודרות, שווי פרשיות הראש לבד הסתכם באלפיים שקלים. כלומר, כל פרשיה שווה חמש מאות שקלים. וכידוע שבתפילין ובמזוזות ישנה הלכה שצריך שהפרשיות יהיו כתובות "כסדרן". ולפי זה יוצא, שבגלל פסילת פרשת "קדש", צריך כעת לכתוב פרשת "קדש" חדשה, וממילא נפסלו כל שלושת הפרשות שנכתבו לפניה. ובעל התפילין יצטרך כעת לקנות פרשיות חדשות לתפילין של ראש, ונגרם לו נזק של אלפיים שקלים.

המגיה אומר, שגם אם הוא חייב לשלם בדיני שמים, מדין גרמא בנוזיקין, על הנזק שגרם לשלושת הפרשיות - הוא ישלם זאת. הוא רק שואל האם באמת הוא חייב בדיני שמים.

תשובה

א. נראה לענ"ד שהמגיה חייב בדיני אדם חמש מאות שקלים עבור פרשת "קדש" שהזיקה בידיו. אבל פטור גם בדיני שמים מלשלם עבור שלושת הפרשיות האחרות שנפסלו מחמתו. 1.

אמנם בעל התפילין פטור מלשלם לו שכר עבודה עבור הגהתו את שלושת הפרשיות שנפסלו לבסוף מחמתו. 2.

מקורות

סיבת חיוב המגיה לשלם עבור פרשיית "קדש"

1. כתוב במשנה בב"מ (פ:) "כל האומנים - שומרי שכר הם" ע"כ. וכן פסק בשו"ע חו"מ (סי' שו, א). כלומר, כל פועל או אומן מכיון שמקבל שכר עבור עבודתו, הוא מתחייב לבעה"ב להיות זהיר במלאכתו במיוחד. ולכן אפילו אם קרה לו אונס כעין גניבה כלומר, שהוא כמעט לא אשם בכך, בכל זאת מתחייב לשלם לבעה"ב עבור החפץ שנלקח.

לפיכך בנידון השאלה, מכיון שהמגיה מקבל שכר עבור עבודתו, שכוללת הוצאת הפרשיות מבתי התפילין והחזרתן לשם לאחר הגהתן, ומכיון שלא היה זהיר במיוחד בהוצאת פרשת "קדש", וכשלא הצליח להוציאה, היה צריך לפנות למגיה מומחה אחר שיסייע לו בהוצאתה או לשאול ממנו מכשיר מיוחד לצורך זה וכו'. לכן אפילו אם נחשיב את מעשהו כאונס כעין גניבה, למרות זאת הוא חייב לשלם על הנזק שנגרם לפרשיית "קדש", כמו שומר שכר שחייב גם בגניבה. ולמרות שהתוס' בב"ק (כז:) ד"ה ושמואל וכו' והביאור לכך הינו, שהתורה לא קראה מזיק אלא למי שבגדרי "חושן משפט" גורם הפסד לממון חברו, כלומר, שניכר הנזק בחפץ הממוני אם ימכרהו בשוק. משא"כ באופן שלא ניכר הנזק בגוף החפץ וכמו חמץ לאחר הפסח שלא ניכר בו שאינו שווה מאומה, ואם לא יספרו שהחמץ היה עוד לפני פסח - הוא יהיה שווה להימכר בשוק, כמו כל חמץ אחר שיוצר לאחר הפסח. נמצא שחוסר השוויון הממונית שלו - אינה קשורה כלל להלכות נזקי ממון שבחושן משפט, אלא בגלל ההלכות שקיימות בשו"ע "אורח חיים" לגבי החמץ או ההלכות

פטרו אדם המזיק באונס כעין גניבה, אולם אומן שמקבל שכר, מכיון שדינו כשומר שכר - דינו חמור יותר, וחייב לשלם גם באופן הזה.

החילוק המהותי בין מזיק בגרמא, למזיק באופן שההזיק אינו ניכר

אמנם יש לדון ביחס לשלושת הפרשיות האחרות שנפסלו מחמת זה, כמו שהתבאר בשאלה. שלכאורה היה מקום לחייב את המגיה בדיני שמים לשלם על הנזק בסך אלף וחמש מאות שקלים שנגרם מחמתו, מדין מזיק בגרמא.

אלא שלענ"ד חלוק נידון דנן במהותו מדין גרמא בנוזיקין. מאחר והמזיק ע"י גרמא, חל על מעשהו - "שם מזיק" ורק בגלל שלא הזיק לחפץ בידיו או שלא היה בטוח שהנזק יקרה וכו', לשיטת התוס' והרא"ש - פטור המזיק בדיני אדם, וחייב על כך בדיני שמים בלבד. ודוגמא לכך, מהמבואר בתחילת פ' הכונס (נה:): לגבי אדם שפתח את דלת הרפת, שמעשהו לא מחייב את הבהמה לברוח מהרפת אלא עושה זאת מרצונה בלבד. וכן אם הניח לפניו סם המוות והבהמה אכלה אותו ומתה, גם כאן מעשהו לא היה בגוף הבהמה שניזוקה, אלא הבהמה מרצונה החליטה לאכול את הסם ולא הוכרחה לכך על ידו, לכן מעשהו של המזיק נקרא גרמא בנוזיקין, ופטור עליו בדיני אדם וחייב בדיני שמים.

משא"כ בנידון דנן - לא חל כלל "שם מזיק" על המגיה ביחס לשלושת הפרשיות האחרות, מאחר והזיקן - בהזיק שאינו ניכר. והתורה אמרה: שהזיק שאינו ניכר - לא נקרא נזק, כמבואר בגמ' בגיטין (נג:). ואע"פ שממון הנזיק כעת - לא שווה כלום מחמתו. ובדין הזה הסכימו גם חכמים לרבי יעקב בב"ק (מה, צח:): שאפילו שומר [ולא רק גנב] אם קיבל לשמור על שור, ובגלל שפשע בשמירתו, השור הרג אדם ונידון בביה"ד להיסקל, שרשאי השומר להשיבו לבעליו למרות שכעת אין השור שווה מאומה, כי הוא בגדר - איסור הנאה, ויכול השומר לומר למפקיד: הרי שלך לפניך, ויפטור מתשלום עבור השור. וזאת אע"פ שקיבל לשמירה שור שהיה שווה הרבה כסף, והחזיר לבעליו שור שלא שווה מאומה. וכן אם קיבל לשמור על חמץ ועבר עליו הפסח, והיות והשומר פשע שלא מכרו לגוי לפני פסח - ממילא כעת נאסר החמץ בהנאה, ואינו שווה מאומה. בכל זאת רשאי השומר, ואפילו אם היה שומר שכר להחזירו לאחר הפסח למפקיד ולומר לו: הרי שלך לפניך, למרות שמחזיר לו דבר שאינו שווה מאומה. וכך פסקו: המגן אברהם או"ח (סי' תמ"ג, ס"ק ה), ובחק יעקב שם על השו"ע, וכן בהגהות רעק"א שם (ס"ק ב), וע"ש שהביא ראיה נוספת למג"א. וכן הכריעו הש"ך בחו"מ (סי' ס"ג, ס"ק ז), והנתיבות בביאורים שם (ס"ק ג).

והביאור לכך הינו, שהתורה לא קראה מזיק אלא למי שבגדרי "חושן משפט" גורם הפסד לממון חברו, כלומר, שניכר הנזק בחפץ הממוני אם ימכרהו בשוק. משא"כ באופן שלא ניכר הנזק בגוף החפץ וכמו חמץ לאחר הפסח שלא ניכר בו שאינו שווה מאומה, ואם לא יספרו שהחמץ היה עוד לפני פסח - הוא יהיה שווה להימכר בשוק, כמו כל חמץ אחר שיוצר לאחר הפסח. נמצא שחוסר השוויון הממונית שלו - אינה קשורה כלל להלכות נזקי ממון שבחושן משפט, אלא בגלל ההלכות שקיימות בשו"ע "אורח חיים" לגבי החמץ או ההלכות

שקיימות לגבי פרשיות תפילין או לגבי שור הנסקל, החפץ המושב לא שווה כעת כסף. והתורה חייבה גנב, מזיק או שומר לשלם רק אם מעשהו נחשב מעשה מזיק בגדרי "חושן משפט".

וחידש הפרי מגדים (הובא בפתחי תשובה חו"מ סי' שסג, א) שאם גזל אתרוג כשר לפני סוכות והשיבו לנגזל לאחר סוכות, לא יוכל הגזלן לומר לנגזל הרי שלך לפניך, למרות שזה אותו אתרוג שגזל, כיון שכאן הנזק נראה לכל אדם בעליל, כי לפני סוכות ראו את האתרוג - כאתרוג ששווה להימכר בשוק במאה שקלים, ולאחר סוכות האתרוג הזה לא שווה מאומה בשוק. לפיכך גם באופן הזה נקרא האתרוג שהושב לאחר הסוכות - כהיזק ניכר.

סיבת חיוב חכמים למזיק במזיד בהיזק שאינו ניכר

ואפילו חכמים שחייבו בגיטין (גג) מי שהזיק במזיד בהיזק שאינו ניכר, מבואר שם בגמ' שזה מדין קנס על האדם, כדי שלא ילכו ויזיקו בכוונה לזולת בהיזק שאינו ניכר ויפטרו מלשלם. אבל גם לשיטתם אין העושה במזיד מקבל שם "מזיק" על מעשהו. כי כאמור לעיל, התורה קבעה כלל, ששם מזיק חייב להיות רק אם בגדרי נזקי ממון של "חושן משפט" מעשהו נקרא מזיק, דהיינו שיהיה ניכר בחפץ הניזוק ההפסד הממוני מחמת מעשהו. אבל אם לא ניכר בחפץ הניזוק מצד עצמו ההפסד הממוני, ורק בגלל הלכות יורה דעה וכיו"ב החפץ ניזוק - במקרה זה למרות פשיעתו של עושהו, אין הוא חייב לשלם ואפילו לא בדיני שמים. כי גם החיוב בדיני שמים קיים רק אם החפץ ניזוק ע"י מעשה מזיק כמו ע"י גרמא וכיו"ב, ואינו קיים אם בגדרי חושן המשפט אין כאן שום מעשה מזיק. ולכן לא כתוב בגמ' או בפוסקים ששומר שהשיב את החמץ שעבר עליו הפסח לבעליו או את שור הנסקל, חייב לשלם בדיני שמים.

ואע"פ שכתוב בגמ' בב"ק (נו) שהעושה מלאכה במי חטאת - חייב בדיני שמים, ושם מדובר בהיזק שאינו ניכר. אמנם שם הגמ' מדברת שבמזיד עשה מלאכה במי חטאת כדי להפסידה, ומכיון שחכמים בגיטין (גג) קנסו מזיק במזיד בהיזק שאינו ניכר לשלם גם בדיני אדם, כדי שלא יזיקו בכוונה לממון הזולת. לפיכך אם מי החטאת היו שייכים לאדם פרטי - היה חייב עושה המלאכה במזיד לשלם לו אפילו בדיני אדם. אולם מכיון שמי החטאת היו שייכים להקדש, שזה נקרא - ממון שאין לו תובעים, חייב לשלם להקדש רק בדיני שמים. וכפי שאמר רב חסדא בגמ' בחולין (קל): שהמזיק או אכל מתנות כהונה - פטור מלשלם בדיני אדם וחייב על כך בדיני שמים, מאחר וזהו ממון שאין לו תובעים וע"ש.

ההבדל המהותי בין מזיק נזם אחד מזוג נזמים, לנידון השאלה דנו והנה האחרונים דנו לגבי שומר שקיבל לשמור על זוג נזמים, ואבד בפשיעתו נזם אחד, כאשר זוג נזמים שווים מאה, ועבור קניית נזם אחד בודד משלמים שבעים. והגאון בעל השואל ומשיב ז"ל בהסכמתו לספר דברי הגאונים - חייב את השומר לשלם שבעים, כי שומר חייב לשלם את כל הפסד הממון שנגרם מחמתו וע"ש. ולפי"ז לכאורה גם בנידון השאלה דנו נחייב את המגיה שדינו כשומר שכל לשלם את כל הנזק שנגרם מחמתו בסך אלפיים שקלים.

אמנם דימוי זה ודאי אינו נכון, שהרי מבואר בפירוש בגמ' בב"ק (מה) שגם לחכמים, וכ"ש לרבי יעקב השומר מחזיר למפקיד את השור שנגמר דינו להיסקל, וכן את החמץ שעבר עליו הפסח באשמתו,

ואומר לו הרי שלך לפניך, אע"פ שמחמתו בלבד המפקיד הפסיד את ממונו. וכפי שפסקו להלכה הש"ך, המג"א, רע"א, חוק יעקב, והנתיבות שהובאו לעיל. ולפי"ז ברור שגם בנידון דנן פטור המגיה גם בדיני שמים.

וההסבר למה המקרים חלוקים במהותם הינו משום - שלגבי הנזמים הנידון הוא, כמה שווה הנזם אותו איבד או הזיק, כי אותו התחייב השומר לשמור או שעליו עשה המזיק את פעולת ההיזק, וביחס לחפץ הזה פסקו האחרונים לחייבו כפי שיעלה לניזק לקנות אחר כמותו. ופשוט, שאם השומר יביא לניזק נזם דומה לנזם שאיבד - יצא בכך ידי חובתו. משא"כ בנידון דנן, הרי שלושת הפרשיות שהופסד ערכן - קיימות עדיין בשלימותן, והמגיה נתנן לבעל התפילין, נמצא שבהן מצד עצמן - לא נעשה שום נזק ניכר. וביחס לפרשת "קדש" שהזיק, הרי גם אם המגיה יקנה כעת פרשה חדשה מאותו סופר שכתבו בשעתו, ויתן אותו לבעל התפילין - יחשב הדבר - ששילם נזקו כלפי פרשת "קדש" שהזיק. אולם לגבי שלושת הפרשיות האחרות שהוזקו ונפסלו, למרות שהן בשלמותן בידי בעליהן - לא נחשב ששילם את נזקו, אע"פ שבגדרי חיובי תשלומי נזקי ממון של אדם המזיק, גנב או שומר נחשב הדבר - ששילם המגיה את נזקו, שהרי אומר לו הרי שלך לפניך. ועל כרחך הטעם לכך הוא - מכיון שבגדרי דיני ממונות - אין כאן נזק ניכר בחפץ הניזוק ורק בגלל ההלכה של כסדרן - אין לפרשיות אלו שוויות ממונית, ובמקרה כזה התורה, וחז"ל לא חייבו לשלם את הגורם לכך אפילו לא בדיני שמים, כמו לגבי שומר שהשיב חמץ שעבר עליו הפסח.

2. כך מבואר בנתיבות בביאורים בסי' שה (ס"ק א), וכן נוטה שם גם דעת הקצות (ס"ק ב), וכן פסק הנתיבות בביאורים בסי' שסג (ס"ק א) שאפילו באופנים ששומר שכר פטור מלשלם עבור החפץ שאבד כגון שהיו בעלי החפץ עמו בשעת קבלת השמירה, או אומן שנפטר מלשלם על החפץ אם הזיקו בהיזק שאינו ניכר, למרות זאת הם לא יקבלו שכר עבור מלאכתם. מאחר והשכר משולם רק אם ישיבו בפועל השומר או האומן את החפץ השמור או המתוקן לידי בעליו. שרק אז נחשב הדבר שנגמרה מלאכתם, עבודה מגיע להם שכר מבעלי החפץ. ועיין בנתיבות (בס"י שסג, א) שמחמת כך פטור מלשלם לשומר שכר ששמר על החמץ שעבר עליו הפסח בפשיעתו.

ונראה לבאר את הדבר עוד יותר בנידון השאלה דנן. שאע"פ שהמגיה השיב לבעל התפילין את שלושת הפרשיות כשהן מוגהות, אולם עדיין נחשב שלא גמר את מלאכתו. מאחר ובעל התפילין התחייב לשלם לו עבור הגהת התפילין שתתיר לו להשתמש בפועל בתפילין לאחר ההגהה, ורק באופן הזה נגמרת מלאכת המגיה. והיות ובגלל המגיה אין בעל התפילין יכול להשתמש כעת בשלושת הפרשיות שהוחזרו לו, נמצא שהמגיה עדיין לא גמר לבעל התפילין את מלאכתו שהיתה - לתת לו תפילין הראויות לשימוש, אלא החזיר לו קלף כתוב, שצריך להניחו בגניזה. לפיכך מאחר ולא גמר את המלאכה אותה התחייב לעשות, שתמורתה סוכם עמו שיקבל את שכרו, בעל התפילין פטור מלשלם לו עבור הגהתו את שלושת הפרשיות.

מעלת המוסרים את עצמם וזמנם לעזרת יהודיים

"ויאמר ה' אל משה, אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי" (יא, טז).

נאמר בפסוק (ד) ש"משה רבינו אמר לקב"ה, בגלל תלונות העם עליו שרוצים בשר, שהוא לא יכול יותר להנהיג לבדו את העם, ושיצרף אליו הקב"ה עוד אנשים שסייעו לו בהנהגתם. ועל זה אמר לו הקב"ה, שיקח שבעים איש מזקני ישראל, שהיו שוטרי בני ישראל וחסו עליהם במצרים, ובגלל זה הנוגשים המצריים היכו אותם. ובזכות זה, הם יתמנו כעת להיות מנהיגי ישראל שיסייעו למשה בהנהגת העם.

והקשה הר"ן בדרשותיו (דרוש ח), שהרי אין דבר יותר גרוע להנהגת העם, כשיהיו הרבה אנשים שניהיגו אותו. וזה מתכון בדוק לריב ומחלוקת, כאשר כל אחד חושב באופן שונה מחבירו, ורוצה שכולם יעשו כפי הבנתו. ולכן יש מלך אחד לעם ולא שני מלכים או יותר. וא"כ למה הקב"ה הורה למשה למנות שבעים מנהיגים?

כמו כן הקשו חז"ל במדרש רבה פ' בהעלותך (טו, כ), הרי עוד במצרים היו זקנים שהנהיגו אותם, כמו שנאמר למשה בספר שמות (ג, טז) "לך ואספת את - זקני ישראל", ואם כן היכן הם אותם הזקנים?

למה מתו זקני ישראל שהיו במצרים?

על הקושיא היכן זקני ישראל שהיו במצרים, מתרץ המדרש שם (טו סעיפים כ, כד) שני תירוצים. תירוץ אחד - שזקנים אלו נהרגו ע"י הערב רב על שלא רצו לעשות להם את העגל, יחד עם חור בנה של מרים הנביאה.

תירוץ שני מתרץ המדרש - שהם הסתכלו בשכינה בזמן מתן תורה שלא בדרך כבוד, ועליהם נאמר בסוף פ' משפטים (כד, יא) "ויחזו את האלוקים - ויאכלו וישתו" ואמרו חז"ל, מתוך לב גס בשכינה וכו'. אלא כיון שלא רצה הקב"ה להשבית את שמחת קבלת התורה, השאירם בחיים. וכשהאספסוף התאוה לאכול בשר, פרע להם הקב"ה והרגם. ולכן נאמר במדבר (יא, א) "ותבער במ אש ה' - ותאכל בקצה המחנה" והכונה היא - שאש ה' כילתה גם את הרשעים מהערב רב, וגם את הסנהדרין שהיו - הקצינים שבמחנה מלשון חשיבות.

הסיבה שהקב"ה אמר למשה למנות עוד שבעים מנהיגים

והנה כדי לענות על שאלתו של הר"ן, כיצד הורה הקב"ה למשה למנות עוד שבעים זקנים שניהיגו את העם, הרי זה מתכון בדוק לריב ומחלוקת, כשישנם שבעים דעות בהנהגה. נקדים תחילה, שישנו הבדל מהותי בין השבעים זקנים שהיו במצרים, לזקנים שמינה כעת משה ע"פ צווי ה', וכדלהלן. הזקנים שהיו במצרים, היו אנשים מופלגים בתורה ויראת שמים. וכמו שכתוב במדרש - שהם היו הסנהדרין ששפטו את ישראל. ולכן בגלל הגדלות של כל אחד מהם - זכו לראות במתן תורה את השכינה הקדושה, כמו בני אהרן הגדולים נדב, ואביהוא כמבואר בשמות (כד, ט). וכתב שם בתרגום יונתן ב"ע (פסוק יד) שהם היו חכמי ישראל ושופטיו, ועליהם אמר שם משה "מי בעל דברים - יגש אליהם".

לפיכך ביחס לאנשים גדולים אלו, אם הקב"ה היה אומר למשה למנותם כמנהיגים - ודאי שהדבר יגרום למחלוקת גדולה, כי יש כאן שבעים דעות של אנשים גדולים. ולכן כל זמן שהם חיו - לא היה שייך למנות אפילו אחד מהם שיצטרף להיות מנהיג לעם בנוסף

למשה רבינו. ואפילו אם משה היה מבקש מהקב"ה עזרה בהנהגתו - בקשתו לא היתה נענית, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל.

אולם לאחר מותם, בגלל בקשת משה מהקב"ה למנות לו אנשים נוספים שיעזרוהו בהנהגה, כותב הר"ן (בדרוש ח) שנהג הקב"ה בחכמה מופלגת. ואמר למשה למנות שבעים אנשים שהיו שוטרי בני ישראל במצרים, כלומר, שהתנהגו ברחמנות רבה כלפי בני ישראל, כשלא דחקו בהם לעבוד יותר קשה, אע"פ שמחמת כן הם הוכו בחוזה ע"י הנוגשים המצריים, ונגרם להם יסורים רבים. ולכן בגלל זכותם הגדולה שמסרו נפשם וגופם לסבול יסורים למען בני ישראל, שילם להם הקב"ה כעת שיתמנו למנהיגי שבטם, וסייעו בכך להנהגת משה רבינו.

מהיכן זכו שוטרי בני ישראל לנבואה, ולחכמה מופלגת

והנה למרות זכותם הגדולה, אולם הם לא היו חכמי ישראל ושופטיו, ומצד גדלותם הרוחנית - ודאי שלא היו ראויים כלל להנהיג את ישראל. וכל שכן שלא היו ראויים בשום אופן להתנבא. שהרי הרמב"ם (פ"ז מיסודי התורה) מאריך שם לכאר מהם התנאים שנדרשים לאדם כדי לזכות לנבואה, ושוטרים אלו היו רחוקים מאד מדרגות אלו.

אלא שהקב"ה בחכמתו הרבה עשה את כל שבעים השוטרים כענפים שיונקים מעץ אחד, שהוא - משה רבינו. נמצא ששבעים הזקנים לא קיבלו את חכמתם, ונבואתם ישירות מהקב"ה כמו כל נביא שראוי לכך מצד עצמו, ושעליו כתב הרמב"ם את התנאים שנדרשים להגיע לכך, אלא כל חכמתם ונבואתם היתה אך ורק ממה שמשה נתן להם מכוחו. ולכן כולם התנבאו אותו דבר, וכן הנהיגו את העם באותו האופן שמשה רצה, כי רק מחכמת משה ומרוחו הנבואית הם ינקו זאת. וכך גם כתוב (פסוק יז) שאמר הקב"ה וירדתי ודברתי עמך שם, ואצלתני מן הרוח - אשר עליך - ושמתי עליהם, ונשאו אתך במשא העם" וכו'. כלומר, כל מה שיש להם - זה ממך, וממה שאתה תתן להם. וכמו שכל התפוחים הגדלים באותו עץ, בגלל שיונקים מאותו השורש - הם שווים במהותם וטעמם, למרות שכל אחד גדל על ענף אחר.

ולפי זה אומר הר"ן, מובן שאין כאן שבעים דעות שונות, אלא כל השבעים איש - אומרים, מתנבאים, ומנהיגים בדיוק באותו האופן שרוצה משה רבינו שיהיה, כי הוא המעמיד שלהם, ורק ממנו הם ינקו את חכמת הנהגת הדור. נמצא שלמסקנה, משה רבינו וכל השבעים שהתמנו על ידו - הם דעה אחת בלבד, שהיא - דעתו של משה רבינו. ולכן כשכר על סבלם במצרים עבור בני ישראל - ניתן להם נבואה חד פעמית, ובאותו היום בלבד. אבל לאחר מכן, אע"פ שהמשיכו להנהיג את שבטיהם מכוחו של משה, אבל לא זכו יותר לנבואה, כי הם לא היו ראויים לכך מצד עצמם.

מהות גדלותם של אלדד ומידד

בשונה מהם היו אלדד ומידד, שנשארו השניים שלא נבחרו להיות מהשבעים זקנים, אולם הם זכו לנבואה מצד עצמם. וכדברי רבי שמעון במדרש, וכך גם כתב בתרגום יונתן ב"ע (יא, כו) ששניהם נשאר במקומם במחנה, ולא הלכו לאהל משה כדי לקחת את הפתק, כי אמרו שאינם ראויים להיות מזקני העם וממנהיגיו. לפיכך דווקא בגלל ענוותנותם הגדולה, שניכר מכך דרגתם הרוחנית הגבוהה, הם זכו להתעלות ולהיות בדרגה גבוהה כמו שאר נביאי ה'. ולכן נבואתם ניתנה להם ישירות מהקב"ה ולא

ממשה רבינו. ומסיבה זו נבואתם לא נפסקה, ולא היתה חד פעמית. כמו כן הם התנבאו על דברים אחרים ממה שהתנבאו שבעים הזקנים. כמבואר בתרגום יונתן ב"ע (יא, כו) שאלדד התנבא - שמושה מת במדבר ויהושע יכניס את בני ישראל לארץ. וזוהי נבואה שברור מתוכנה שלא ניתנה למשה. ומידד התנבא - שהשלו יבוא מהים, ויגרם מחמתו אסון לבני ישראל שיאכלו אותו. ושניהם ביחד התנבאו, על מלחמת גוג ומגוג, ועל מלכות מלך המשיח וע"ש. ובנוסף לכך, שניהם זכו להיכנס לארץ ישראל עם יהושע, כאשר אלדד היה נשיא שבט בנימין, ומידד היה נשיא שבט אפרים, כמבואר במדרש רבה ס"פ בהעלותך.

חשיבותו ושכרו של עסקן לשם שמים, המתמסר לעזור ליהודים
נמצאנו למדים מכאן יסוד חשוב, שאפילו אדם שלא ראוי מצד גדלותו הרוחנית, אולם אם הוא מתמסר רבות לשם שמים ימים, חודשים, ושנים לטובת אחיו היהודיים בתחומים שבהם יש לו כישרונות ויכולות לעזור. ובפרט שידוע שבמקרים רבים נגרם לו מחמת כך סבל גופני, ונפשי רב, וכן כפיות טובה מהאנשים שעבורם הוא התאמץ רבות כדי לעזורם ולהעמידם על רגליהם. למרות זאת צריך אותו עסקן בעל החסד לדעת - שאין לו להתייאש או להישבר ולהפסיק את עסקנותו החשובה, אלא עליו להיות בטוח, שמלבד שכרו הרב שיקבל על מעשיו בעולם הבא, אפילו בעולם הזה נאמן הקב"ה שישלם לו שכר רב [ונדגיש, שלפעמים מסיבות שונות, בעולם הזה עיקר השכר למרות שבא מחמתו - משולם ליוצאי חלצין] ובמקרים רבים יושיעו אותו מהשמים בגלל עסקנותו בעין יפה בכל מה שקשור לבני, חיי, ומזוני וכו', ואפילו שע"פ מזלו, ובגלל דברים נוספים לא היה מגיע לו לזכות בהם, אולם בגלל שהוא מוסר נפשו לסבול למען בניו של הקב"ה - הוא יתוגמל בהתאם. וכלשון המדרש רבה בפ' בהעלותך (טו, כ): ללמדך - שהשווה הקב"ה את שבעים הזקנים - למשה רבינו שנאמר (יא, יז) "ונשאו אתך - את משא העם". ומכאן אתה למד - שכל מי [ומשמע אפילו אדם פשוט] שמוסר עצמו על ישראל - זוכה לכבוד, לגדולה, ולרוח הקודש, עד כאן לשון המדרש.

הליכות והלכות בדף היומי

יבמות (ג).

קנין על דבר שלא בא לעולם

כתוב בגמ' ביבמות (ג). שרב נחמן סובר, שאם אדם מכר פירות של עץ דקל לחבירו, ובזמן המכירה - הפירות שנמכרו עדיין לא באו לעולם - הקנין לא חל, כי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מאחר ואין לקנין על מה לחול. לפיכך גם כשהגיעו אח"כ הפירות לעולם - יכול המוכר לחזור בו מהמקח. וכך נפסקה ההלכה בשו"ע חו"מ (ס"ד, טז) וע"ש.

והנה דין זה קיים לא רק במכר, אלא אפילו אם אדם הקנה לחבירו במתנה דבר שלא בא לעולם - המתנה לא חלה, והמקבל לא זכה בכלום, אפילו כאשר יגיעו הפירות לעולם. כמו כן דין זה קיים, אפילו אם חולה שנמצא במצב אנוש שנקרא בחז"ל - שכיב מרע, יתן מתנה או ירצה להקנות דבר שלא בא לעולם כירושה לאדם אחר, ואפילו אם יזכה לו אותה ע"י קנין - לא זכה אותו אדם במתנה או בירושה. ולמרות שחז"ל תיקנו, שדברי שכיב מרע נחשבים כמו

עשיית קנין, אולם גדרם הוא, שדבריו נחשבים כמו קנין שעושה אדם בריא. והיות וגם אדם בריא שיקנה בקנין דבר שלא בא לעולם - לא יחול הקנין, כי אין לו על מה לחול, לכן גם כל דברי השכיב מרע ביחס לדבר שלא בא לעולם, מכיון שאין להם על מה לחול - לא זכה היורש או מקבל המתנה בכלום.

והנה למרות שהקנין לא חל, אולם כתב הרא"ש בב"מ (פ"ה, ס"ב לב) בשם רבינו תם, שאם הקונה לא חזר בו מהמקח, והפירות כבר הגיעו לעולם, והלך הקונה ותפס את הפירות שהוקנו לו, והמוכר ידע מכך ושתק - מועילה תפיסתו, וזכה הקונה בהם, מאחר ושתיקת המוכר נחשבת כמחילה לקונה והסכמתו שיזכה בהם. ועיין בש"ך חו"מ (ס"ב טז) וס"ק (ה), ובקצות החושן שם (ס"ק ד), ובנתיבות שם בחידושים (ס"ק ט) שהאריכו בנידון זה.

קנין על דבר שנמצא בעולם אבל אינו ברשות המוכר

ונוסיף עוד, שכל האמור לגבי קנין בדבר שלא בא לעולם קיים, גם ביחס לדבר שנמצא בעולם אולם עדיין אינו ברשות המוכר, והמוכר צריך לקנותו מאדם אחר. שגם ביחס לכך, מכיון שהוא מכר דבר שאינו ברשותו - אין לקנין על מה לחול, ולכן אינו חל. אולם הוסיף הרמ"א חו"מ (ס"ב, טז, ה) במקרה זה אם טרח המוכר וקנה את הדבר שמכר, והלוקח לא ידע בשעת המקח שאין למוכר את החפץ ברשותו או שהמוכר אמר לו בעת המקח שהחפץ אינו ברשותו, אבל הבטיח לקונה להשיג לו אותו, והקונה הסכים לכך, במקרים אלו מכיון שהמוכר טרח כדי לעמוד בדיבורו, ובנאמנותו - המקח חל. והמקור לדין זה הוא משו"ת תרומת הדשן (ס"ב, שכ), בתוספת דברי הט"ז חו"מ (ס"ב, טז, ה), והנתיבות שם בכיארורים (ס"ק ח) וע"ש.

רשאי אדם לחייב את עצמו על דבר שלא בא לעולם או שאינו ברשותו

אולם אם המוכר מקנה לקונה את האילן עצמו שנמצא בעולם, לצורך קניית הפירות שיגדלו עליו ויבואו אח"כ לעולם, מושג שנקרא בחז"ל גוף - לפרי, במקרה זה מכיון שהאילן עצמו נמצא בעולם - חל הקנין עליו, אע"פ שהמכר היה על הפירות, וגוף האילן משמש רק כהיכי תמצוי שהקנין יחול עליו. ולכן מכיון שהקנין חל - אף אחד מהצדדים אינו יכול לחזור בו מהמקח, למרות שהפירות עוד לא הגיעו לעולם.

לאור האמור מובן יותר מה שפסק השו"ע חו"מ (ס"ב, טו) שכל אדם שמחייב את עצמו בדבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי כעת ברשותו - החיוב חל מיד ואינו יכול לחזור בו, אע"פ שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. מאחר וכשמחייב את עצמו כגון שאמר בפני עדים אתם עדי, שאני מתחייב מעתה לפלוני סכום כסף מסויים, או חפץ אחר, או אם כתב וחתם בשטר שהוא מחייב את עצמו לפלוני לתת לו דבר מסויים, מכיון שהקנין חל על גופו, וגופו הרי קיים בעולם, יש לקנין על מה לחול - וההתחייבות חלה.

והנה החיוב על גופו קיים, אפילו למי שסובר שקנין שאתן לך או שאלך למקום פלוני - לא חל כמבואר בשו"ע חו"מ (ס"ב, רמה, א). מאחר ושם הקנין חל על הפעולה שמתחייב לעשותה, ומאחר והפעולה לא נחשבת דבר ממשי - לכן אין לקנין על מה לחול, וההתחייבות בטלה. משא"כ אם כתב וחתם בשטר שמחייב את עצמו לעשות או לתת דבר מסויים, מכיון שהתחייבות זו חלה על גופו שנמצא בעולם, חלה ההתחייבות, ואינו יכול לחזור בו לאחר הקנין.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה